

MOSSEN VAN DE BLAUWE KAMER

K.W. van Dort & B. van Gennip

Excursieleiding : K. van Dort en B. van Gennip

Datum : 14 april 2004

Deelnemers : A. van der Berg, E. Hazebroek, H. Inberg, D. Kerkhof, L. Leusink, H. Runhaar, M. Schoonderwoerd en M. Vocks

In het kader van Plan Ooievaar is in 1992 de zomerdijk van de Nederrijn bij de Grebbeberg doorgestoken. Sindsdien heeft de natuur in De Blauwe Kamer weer min of meer vrij spel. In plaats van intensief agrarisch gebruikte uiterwaard wacht de bezoeker nu een door koniks en galloways begraasd rivieroeverservaat met stroomdalgrasland, ruigte, spontaan oobos en een strang. Het gebied staat volop in de belangstelling bij natuurliefhebbers, zowel bij botanisten als bij vogelaars. Een eerste mosseninventarisatie in 1995 leverde weinig bijzonderheden op. De ontwikkelingen zijn sindsdien snel gegaan.

MOSSEN OP WILGEN

Tien jaar voordat de PKN-excursie werd gehouden waren epifyten in De Blauwe Kamer bepaald niet talrijk (Van Dort 1995). Op de wilgen en vlieren in het oostelijk deel van het reservaat werd weinig meer vastgesteld dan enkele polletjes van de pioniers Gewone haarmuts (*Orthotrichum affine*), dan wel Grijsz hararmuts (*O. diaphanum*). In tien jaar tijd heeft zich een soortenrijke begroeiing ontwikkeld op stammen en takken van spontaan opgeslagen wilgen, met ondermeer Boomsterretje (*Syntrichia laevipila*), Knikkersterretje (*S. papillosa*), Boomsnavelmos (*Rhynchostegium confertum*), Gewoon pluisdraadmos (*Amblystegium serpens*) en verschillende haarmutsen (*Orthotrichum-spec.*). Deze combinatie wijst op het *Syntrichion laevipilae*, een verbond van lichtminnende epifytische gemeenschappen met een voorkeur voor bomen met een voedselrijke schors. In de tijd van de eerste beschrijvingen door Barkman (1958) was het *Syntrichion* hier te lande betrekkelijk zeldzaam en vrijwel beperkt tot het rivierengebied en kuststreken. Het groeide er optimaal op iepen. Iepziekte en luchtverontreiniging deden het aantal groeiplaatsen drastisch dalen. De laatste jaren gaat het de epifyten weer voor de wind. Dat is niet alleen te danken aan een verbetering van de luchtkwaliteit. Er zijn simpelweg veel meer potentiële groeiplaatsen beschikbaar gekomen dankzij het tolereren van spontane boomgroei in het rivierengebied, zo ook in de Blauwe Kamer. Halverwege de twintigste

eeuw kwamen de Slanke, Gekroesde en Stompe haarmuts (resp. *Orthotrichum tenellum*, *O. pulchellum* en *O. obtusifolium*) vrijwel niet meer in Nederland voor. Tijdens de excursie werden deze karakteristieke *Frullanio-Leucodontetea*-soorten op verschillende bomen in de Blauwe kamer opgemerkt, evenals de kensoorten Vliermos (*Cryphaea heteromalla*) en Boommos (*Pylaisia polyantha*). We maakten 13 opnamen van epifyten op wilgen (tabel 1).

MOSSEN OP STEEN

De meeste gebouwen in De Blauwe Kamer staan nog niet lang genoeg aan verwerking bloot om soortenrijke gezelschappen een plaatsje te kunnen bieden. Alleen de tegen felle zonnestralen beschutte, en daardoor permanent vochtige, noordwand van de steenfabriek is inmiddels aardig begroeid geraakt. Behalve Gedraaid knikmos (*Bryum capillare*), Gewoon purpersteeltje (*Ceratodon purpureus*) en Zilvermos (*Bryum argenteum*) hebben Gesteelde haarmuts (*Orthotrichum anomalum*), Gewoon muisjesmos (*Grimmia pulvinata*), Muurachterlichtmos (*Schistidium crassipilum*) en Gewoon muursterretje (*Tortula muralis*) er een plaatsje gevonden. Deze combinatie van terrestrische nitrofielen en epilieten wijst op een verrijkte variant van de Muursterretjes-associatie (*Orthotricho anomalii-Grimmieten pulvinatae*), een zeer algemeen gezelschap van allerlei goed belicht gesteente in Europa. Op duikermuren en steunmuren van bruggen in De Blauwe Kamer vonden we Bros dubbeltandmos (*Didymodon sinuosus*) en het zeldzame Riviermos (*Dialytrichia mucronata*), twee typische mossen van het rivierengebied.

MOSSEN IN DE RIJN

Op de Rijnsoeverbeschoeiingen leidt een aantal interessante mosgemeenschappen een zeer onopvallend bestaan: ze bevinden zich namelijk vrijwel permanent onder de waterspiegel. Alleen bij extreem lage waterstanden, zoals het geval was op 14 april, vallen ze

kortstondig droog en krijgen we een kans om de soortensamenstelling te onderzoeken. Dat is niet veel werk want het gaat in veel gevallen om een combinatie van slechts 1 of 2 mossorten. Voorbeelden van ondergedoken mosgemeenschappen zijn het *Octodiceratetum juliani*, met als enige kensoort Ondergedoken vedermos (*Octodiceras fontanum*) en het *Fontinalietum antipyreticae* waarin Bronmos (*Fontinalis antipyretica*) domineert. De karakteristieke soorten worden soms vergezeld van Watervalnavelmos (*Rhynchostegium riparoides*) en/of Beekmos (*Leptodictium riparium*). Op kribben in de Rijn en hoger op de oever, dus regelmatig droogvallend, groeit het *Cinclidotetum fontinaloidis*. Dit watermosgezelschap is te herkennen

aan de zwartgroene slierten van Langsteelkribbenmos (*Cinclidotus riparius*) en Gewoon kribbenmos (*C. fontinaloides*). Ze hebben niet zelden gezelschap van Bronmos, Beekmos en Kribbenachterlichtmos (*Schistidium platyphyllum*).

LITERATUUR

- Barkman, J.J., 1958. Phytosociology and Ecology of Cryptogamic Epiphytes, including a Taxonomic Survey and Description of their Vegetation Units in Europe. Van Gorcum, Assen. 628 pp.
 Dort, K.W. van, 1995. De Blauwe Kamer 4, mosgemeenschappen. Natura 92 (5): 99-102.

Tabel 1. *Syntrichion laevipilae* (Leucodontetea) in de Blauwe Kamer

Tabel nummer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Opp. proefvlak (dm ²)	1	3	3	1	2	1	1	1	3	3	1	1	1
Expositie	N	ZO	ZW	O	.	ZO	O	Z	Z	Z	ZW	.	.
Inclinatorie (graden)	75	15	80	4	0	35	20	80	2	20	45	.	.
Bedekking moslaag (%)	5	60	65	10	55	90	50	15	70	60	5	10	8
Syntrichion laevipilae													
<i>Syntrichia laevipila</i>	1	r	+
<i>Syntrichia papillosa</i>	+	1	.	.	.
<i>Orthotrichum obtusifolium</i>	.	.	.	2m
<i>Orthotrichum pulchellum</i>	+	+	.
<i>Orthotrichum tenellum</i>	+	.	1	.	.	.
Orthotricho-Leucodontetea													
<i>Orthotrichum affine</i>	.	2a	+	1	2a	+	+	.	+	2a	.	2a	2a
<i>Orthotrichum diaphanum</i>	.	1	+	1	2m	r	1	1	2m	2m	1	2m	1
<i>Zygodon conoideus</i>	.	.	3	2m	2m
<i>Cryphaea heteromalla</i>	.	+
<i>Metzgeria furcata</i>	+
<i>Orthotrichum lyellii</i>	+
<i>Pylaisia polyantha</i>	2b
<i>Ulota crispa</i>	+
Physcietea													
<i>Candelariella reflexa</i>	.	.	.	1	2m	+
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	r	.	.	.	2m	+	1	.	.	.	2m	.	.
<i>Physcia tenella</i>	.	.	.	1	+	1	.	.
<i>Xanthoria parietina</i>	.	.	.	2m	.	r	+	.	.	.	+	.	.
Begeleiders													
<i>Anisomeridium polypori</i>	+	+
<i>Amblystegium serpens</i>	1	1	+	.	+	.	.	+	+	+	.	+	.
<i>Brachythecium populeum</i>	1
<i>Brachythecium rutabulum</i>	.	.	2a	+	3	4	2b	.	4	3	r	1	3
<i>Brachythecium salebrosum</i>	+
<i>Brachythecium velutinum</i>	+
<i>Bryum argenteum</i>	2m	.	.	+
<i>Bryum capillare</i>	+	1	+	.	.	.
<i>Ceratodon purpureus</i>	.	.	+	+	1
<i>Funaria hygrometrica</i>	+
<i>Glechoma hederacea</i>	+
<i>Grimmia pulvinata</i>	+	.	r	r
<i>Hypnum cupressiforme</i>	1	2b	2a	1	2a	2a	2a	2a	+	.	.	.	2a
<i>Lecidella elaeochroma</i>	+
<i>Lepraria lobiflora</i>	2m	.	.
<i>Leptodictyum riparium</i>	.	+	.	.	+	+	+	+
<i>Leskea polycarpa</i>	.	1	.	.	+	.	+	+	+
<i>Rhynchostegium confertum</i>	1	.	1	+	.	+	.	1	.
<i>Syntrichia latifolia</i>	1
<i>Urtica dioica</i>	+